

Asia: VN/33260/2024

Lausuntopyyntö työryhmän mietinnöstä; Ihmiskauppadirektiivin muutosdirektiivin täytäntöönpano

Lausunnonantajan lausunto

1. Huomiot rikoslain 25 luvun 3 §:ään ehdotettavasta muutoksesta (sijaissynnyttäjäksi saattamista koskevan teon tarkoituksen lisääminen ihmiskauppaa koskevaan pykälään)

Kannatamme sijaissynnyttäjäksi saattamista koskevan teon tarkoituksen lisäämistä ihmiskauppaa koskevaan pykälään teon tarkoituksena. Pidämme kuitenkin tärkeänä myös laittoman adoption sekä muiden direktiivin mukaisten teon tarkoitusten (etenkin rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttö sekä kerjääminen) lisäämistä nimenomaisina teon tarkoituksina ihmiskauppasäännökseen seuraavista syistä:

Laiton adoptio

Työryhmämietinnössä todetaan ”laittoman adoption hyväksikäytössä olevan kyse laittomasti adoptoituun lapseen kohdistuvasta hyväksikäytöstä, jonka voidaan riittävän selvästi katsoa sisältyvän 3 §:ään sisältyvään muihin ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita koskevaan tunnusmerkkiin” (s. 37), minkä vuoksi sitä ei suositella lisättäväksi ihmiskauppapykälään erilliseksi teon tarkoitukseksi. Rikosuhripäivystys huomauttaa, että laitton adoptio on lisätty muutettuun ihmiskauppadirektiiviin nimenomaan teon tarkoituksena (purpose/form of exploitation) ja kuten Suomen rikoslain ihmiskauppapykälässä vaatii myös ihmiskauppadirektiivin mukaan ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö täyttyäkseen vain yhden tekotavan, keinon ja teon tarkoituksen. Täten ei voida pitää oikeana tulkintana, etteikö laitonta adoptioprosessia pidettäisi itsessään hyväksikäytön muotona/teon tarkoituksena, ja se että se vaatisi lisäksi laittomasti adoptoidun lapsen saattamista hyväksikäyttöön adoptioprosessin seurauksena.

Myös muutosdirektiiviä koskevassa komission yksiköiden valmisteluasiakirjassa (SWD/2022/427 final) todetaan laittoman adoption määritelmää koskevassa osiossa (4.1.1.1 Definition of trafficking in human beings and the forms of exploitation), että ”--children are trafficked and sold through

illegal adoption schemes. Mothers in vulnerable circumstances can be forced to give their children for adoption outside the legal adoption system for the financial profit of the trafficker”. Tämän voi katsoa edelleen viittaavan siihen, että laittoman adoption lisäämisellä direktiivin nimenomaisena teon tarkoituksena on pyritty korostamaan sitä, että laitton adoptioitoimi (kun siinä on käytetty mainittuja ihmiskaupan keinoja ja tekotapaa) muodostaa itsessään hyväksikäytön muodon. Ihmiskauppias saa toisin sanottuna mainitun taloudellisen hyödyn vastoin laillisia menettelyjä toteutetun adoption järjestämisestä tai edistämisestä (lapsen ”myymisestä”), eikä siihen tarvitse liittyä lapsen tai tämän vanhemman saattamista muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Myös komission kertomuksessa Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle edistymisestä ihmiskaupan torjunnassa Euroopan unionissa (COM(2025) 8 final) todetaan, että ”[d]irektiivissä mainitaan nimenomaisesti sijaissynnytyks, pakkoavioliitto ja laitton adoptointi hyväksikäytön muodoiksi, joita voidaan pitää ihmiskauppana, jos määritelmän muut tunnusmerkit (teko ja keino) täyttyvät”. Mikäli laittoman adoption katsominen ihmiskaupaksi vaatisi sen lisäksi toisen hyväksikäyttötarkoituksen, olisi se lisätty ihmiskauppadirektiiviin pikemminkin ihmiskaupan tekotapana kuin teon tarkoituksena.

Tämä tarkoittaa, että laittoman adoption hyväksikäytön tulkitsemiseen ihmiskaupan muotona voisi liittyä (kuten mietinnön s. 38 todetaan sijaissynnytyksen osalta) täysin vastaavia haasteita kuin pakkoavioliittotapausten tulkintaan ennen vuonna 2024 tehtyä lainsäädäntömuutosta. Myös työryhmämietinnöstä (s. 35-36) ilmenee, että pääasiallinen syy pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon saattamisen lisäämiselle rikoslain 25 luvun 3 §:ään nimenomaisena teon tarkoituksena oli se, että pidettiin jossakin määrin tulkinnanvaraisena sitä, ”edellyttikö avioliittoon pakottamisen rangaistavuus ihmiskauppasäännöksen mukaisesti arviointia siitä, onko kyseessä ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita vastaava tilanne vai voitiinko avioliittoon pakottamista tai pakkoavioliittoon saattamista sellaisenaan oletusarvoisesti pitää ihmisarvoa loukkaavana olosuhteena ilman, että tätä tulisi erikseen arvioida ja näyttää toteen.”

Pidämme näin ollen virheellisenä tulkintana sitä, että muutosdirektiivin tarkoittamassa laittoman adoption hyväksikäytössä olisi kyse laittomasti adoptoituun lapseen kohdistuvasta (adoption jälkeisestä) hyväksikäytöstä ja pidämme tarpeellisena myös laittoman adoption lisäämistä ihmiskauppapykälään nimenomaisena teon tarkoituksena.

Muutosdirektiivin mukaisessa lisäyksessä mainitaan erikseen, ettei ihmiskaupparikoksen määritelmään sisältyviä keinoja koskevaa lapsiuhrien kohdalla tehtävää poikkeusta sovelleta sijaissynnyttäjäjyyden kohdalla ”paitsi jos sijaissynnyttäjä on lapsi”, minkä perusteella taas voidaan vastakohtaispäättelyä käyttäen todeta, että laittoman adoption osalta poikkeusta sovellettaisiin (myös) adoptoitavaksi annettavaan lapseen. Käytännössä tämä tarkoittaisi tulkintamme mukaan sitä, ettei laittoman adoption osalta vaadittaisi direktiivin 2 artiklan 1 kohdassa mainittujen keinojen käyttämistä, jolloin ainakin lapsi olisi täten laittomaan adoption tarkoituksessa tapahtuvassa ihmiskaupparikoksessa uhrin asemassa. Täten myös esimerkiksi lapsen vanhempi syyllistyisi ihmiskaupparikokseen myydessään vapaaehtoisesti lapsensa adoptoitavaksi.

Mikäli taas ulkopuolinen henkilö käyttäisi näitä keinoja (esim. petos, harhaanjohtaminen, vallan väärinkäyttö tai haavoittuvan aseman hyödyntäminen) saadakseen vanhemman/vanhemmat antamaan lapsensa adoptoitavaksi, voisi muutosdirektiivillä muutetun direktiivin mukainen ihmiskaupan tunnusmerkistö täyttyä myös vanhemman osalta. Tällöin ihmiskauppatunnusmerkistön mukaisena tekotapana voisi olla vanhemman värvääminen (tai Suomen ihmiskauppapöytäkirjassa tekotapana oleva määräysvaltaan ottaminen) laittomaan adoptioprosessiin. Värvääminen on tekotapana myös EU-direktiivissä. HE 34/2004 määrittelee värväämisen henkilön houkuttelemisena tai pyytämisenä ihmiskaupan kohteeksi. EU-komission 13.3.2025 pitämässä esityksessä "Transposition Workshop Anti-Trafficking Directive: Directive (EU) 2024/1712, New rules to fight trafficking in human beings" on sivulla 3 tämän tulkinnan kanssa yhteneväisesti listattu laittoman adoption tarkoituksessa tapahtuvan ihmiskaupan uhriksi "Child" sekä "Depending on the case, biological parents and/or persons with parental responsibility".

Sijaissynnytykset

Sijaissynnytyksen osalta työryhmämietinnössä (s. 124) todetaan seuraavaa: "Sijaissynnyttäjällä tarkoitettaisiin henkilöä, joka tulee raskaaksi siten, että tarkoituksena on lapsen synnyttäminen toiselle ihmiselle. Sijaissynnyttäjäksi saattamisen olisi oltava ihmiskaupparikoksen tekijän tarkoituksena. Säännöksen soveltaminen ei siten edellyttäisi sitä, että sijaissynnyttäjän tai sijaissynnyttäjäksi aiotun henkilön itsensä tarkoituksena olisi sijaissynnytykset, vaan soveltamisalaan kuuluisivat myös tilanteet, joissa kyseinen henkilö luulisi saavansa pitää lapsen, jos teon tarkoitusta koskeva edellytys kuitenkin täyttyisi ihmiskaupparikoksen tekijän osalta."

Ymmärtääksemme tämä ei työryhmämietinnön esityksen mukaisesti ainakaan selvästi sisältäisi esimerkiksi (Suomessakin esiintyneitä) tapauksia, joissa pakkoavioliiton kaltaisen suhteen tai seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi saatettu nainen tulee raskaaksi esim. pakkosuhteessa tapahtuvan seksuaalisen hyväksikäytön seurauksena ja joutuu luovuttamaan lapsen yksinhuoltajuuden tämän biologiselle isälle tai synnyttämään käyttäen toisen naisen henkilöllisyyttä, mikäli tekijän tarkoituksena ei tällöin voida nimenomaisesti osoittaa olleen sijaissynnyttäjäksi saattaminen. Katsomme, että tällaisessa tapauksessa teon seuraukset ja vaikutukset uhriin ovat kuitenkin lapsesta luopumisen osalta hyvin pitkälti verrattavissa tilanteeseen, jossa sijaissynnyttäjäksi saattaminen on teon pääasiallinen tarkoitus. Tästä syystä katsomme, että lopullisessa hallituksen esityksessä tulisi selvästi todeta, että sijaissynnytykset ihmiskaupan teon tarkoituksena voi täyttyä myös tapauksissa, joissa se ei ole teon pääasiallinen tai alkuperäinen tarkoitus, mutta on tullut teon tarkoituksena sen rinnalle olosuhteissa, joissa uhri on tullut raskaaksi häneen käytettäessä jotain ihmiskaupparikoksen tekotapaa, kuten esimerkiksi ollessaan ihmiskaupparikoksessa tarkoitettussa määräysvallassa.

Muut teon tarkoitukset

Haluamme lisäksi painottaa, että EU-direktiivissä mainituista ihmiskaupan muodoista Suomen rikoslain ihmiskauppapöytäkirjasta puuttuvat teon tarkoituksista myös kerjääminen ja rikollisen

toiminnan hyväksikäyttö. Kannattammekin vahvasti myös näiden teon tarkoitusten lisäämistä ihmiskauppapykälään nimenomaisina teon tarkoituksina. Etenkin rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttö on kokemuksemme ja myös useiden tutkimusten mukaan edelleen erittäin heikosti tunnistettu ihmiskaupan muoto, ja sen tunnistamattomuus vaikuttaa erityisen vahvasti uhrin oikeusasemaa heikentävästi ottaen huomioon Suomen velvollisuus soveltaa ihmiskaupan uhrin (tekijän velvoittamana) tekemien rikosten osalta ihmiskauppadirektiivin ja EN:n ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen mukaista rankaisemattomuusperiaatetta. Uhrin pelko siitä, että häntä ei tunnisteta ihmiskaupan uhriksi ja hänet sen sijaan tuomitaan ihmiskaupan uhrin asemassa tekemistään rikoksista (tai muista laittomista teoista) nostaa myös vahvasti uhrin ilmoittamiskynnystä ja heikentää merkittävästi ihmiskaupan ilmituloa.

Lisäksi uhrin palveluiden käytön kriminalisointi myös muun kuin seksuaalisen hyväksikäytön osalta luo myös laillisuusperiaatteen kannalta erityisen vahvan tarpeen sille, että mahdollinen palveluiden käyttäjä on tietoinen siitä, mitkä hyväksikäytön muodot ovat kriminalisoituja ihmiskauppana. Ei voida olettaa, että palvelun mahdollinen käyttäjä osaisi etsiä - saati tulkita - lain esitöitä niin, että hän ymmärtäisi, mitä erilaisia tilanteita "muut ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet" kattavat ja sitten ymmärtää syyllistyvänsä uhrin palveluita käyttäessään mahdollisesti ehdotetun uuden RL 25 luvun 3 d § mukaiseen rikokseen. Myös tästä syystä tulisi mielestämme kaikki direktiivissä listatut erilliset ihmiskaupan teon tarkoitukset lisätä selkeällä tavalla myös RL 25:3:ään.

Toisaalta kaikkien direktiivissä listattujen teon tarkoitusten lisääminen erikseen rikoslakiin johtaisi myös niiden automaattiseen erittelyyn esim. Poliisin PATJA-asianhallintajärjestelmässä, mikä helpottaisi direktiivin 19 a artiklan mukaista vuosittaista tilastointivelvollisuutta ja säästäisi viranomaisten resursseja, kun tapauksia ei raportointia varten tarvitse käydä läpi manuaalisesti.

2. Huomiot rikoslain 25 lukuun ehdotettavasta uudesta kriminalisoinnista (ehdotettava uusi 3 d §: ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö)

a) Rangaistavuuden ala

b) Rangaistusasteikko

c) Muut huomiot

Rikosuhripäivystys kannattaa uuden 3 d § lisäämistä rikoslain 25 lukuun ja pitää etenkin sitä, että se velvoittaa myös oikeushenkilöitä, potentiaalisesti toimivana keinona vähentää hyväksikäyttötoiminnan kannattavuutta ja vaikutusarvion mukaisesti ehkäistä yritysten välisen kilpailun vääristymistä, rohkaisten yrityksiä vastuulliseen toimintaan.

Katsomme kuitenkin, että pykälän soveltamiseen liittyy seikkoja, jotka ovat ongelmallisia laillisuusperiaatteen kannalta ja/tai jotka voivat tehdä ehdotetun säännöksen noudattamisen jopa mahdottomaksi noudattaen samalla muuta voimassa olevaa lainsäädäntöä:

Mikäli oikeushenkilön edustajan tietoon tulee, että hänen edustamansa organisaation sopimuskumppani harjoittaa ihmiskauppaa, pitäisi sopimus tämän säännöksen mukaisesti purkaa ja palveluiden käyttäminen lopettaa, etenkin ottaen huomioon se, ettei ehdotetun RL 25 luvun 3 d §:n

mukaan palveluiden käyttämisen rangaistavuus edellyttä, että ihmiskauppaa olisi todettu tapahtuneeksi esim. tuomiossa. Lisäksi säännös velvoittaisi tulkintamme mukaan oikeushenkilöitä olemaan solmimatta hankintasopimuksia ihmiskaupasta epäilemiensä toimijoiden kanssa. Kuitenkin hankintalakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 108/2016 vp s. 179) todetaan selvästi, että “[p]oissulkeminen edellyttäisi lainvoimaista tuomiota, joten hankintayksiköllä ei ole velvollisuutta sulkea tarjoajaa meneillään olevan esitutkinnan tai vireillä olevan, mainittuja rikoksia koskevan, oikeudenkäynnin vuoksi.” Lisäksi esim. markkinaoikeuden ratkaisussa MAO:324/ 13 todetaan, että “on huomioitava, että hankintalain 54 §:n mukaiset poissulkemisperusteet ja sopimusoikeudelliset sopimuksen purkuperusteet eivät ole samanlaiset, vaan usein sopimuksen purkamiseen vaaditaan vahvemmat perusteet.” Täten oikeushenkilöllä ei tällaisessa tilanteessa olisi mahdollisuutta toimia laillisesti. Mahdollisesti tämä voisi koskea joissain tapauksissa myös yksityishenkilöitä, jotka ovat sopimussuhteessa ihmiskaupasta epäilemäänsä toimijaan. Pidämmekin tarpeellisenä pohtia mahdollisia muutostarpeita asian kannalta olennaiseen muuhun lainsäädäntöön sen mahdollistamiseksi, että sopimuksen purku tai esimerkiksi tarjouskilpailusta poissulkeminen mahdollistuu ihmiskauppaepäilyn kohdalla. Näkemyksemme mukaan tämä on tarpeellista, jotta yritykset ja julkiset toimijat voivat noudattaa lakia ja myös toimia vastuullisesti.

Lisäksi pidämme jo aiemmin toteamamme mukaisesti laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena sitä, ettei kaikkia EU:n ihmiskauppadirektiivin listaamia teon tarkoituksia eli “ihmiskaupan muotoja” ole nimenomaisesti mainittu RL 25:3 ihmiskauppapöytäkirjassa, vaan osa on ryhmitelty “muiksi ihmisarvoa loukkaaviksi olosuhteiksi”. Kuten todettu, on aiheesta koulutetuille viranomaisillekin paikoin haasteellista tunnistaa eritoten näitä ihmiskaupan muotoja, minkä vuoksi ei voi myöskään olettaa, että yksittäinen palveluiden käyttäjä voisi tiedostaa, että kyseessä voi olla ihmiskaupan uhri, jonka palveluiden käyttö on kriminalisoitu. Tämä on mielestämme vahva peruste kaikkien direktiivissä listattujen teon tarkoitusten lisäämiselle nimenomaisiksi teon tarkoituksiksi ihmiskauppapöytäkirjaan.

3. Huomiot rikoslain 25 luvun 10 §:ään ehdotettavasta muutoksesta (ehdotettavaa uutta ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevaa kriminalisointia koskeva lisäys oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalaan)

Kannatamme edellä mainituista syistä lisäystä, mutta viittaamme edellä lausumaamme oikeushenkilön todellisista toimintamahdollisuuksista sekä laillisuusperiaatteen kannalta havaitsemistamme ongelmista.

Pidämme kuitenkin perusteltuna, ettei muutetun direktiivin 6 artiklan perusteisia harkinnanvaraisia seuraamuksia oikeushenkilöille aseteta niiden ollessa “rikosoikeudellisina seuraamuksina vieraita suomalaiselle oikeusjärjestelmälle” (s. 43).

4. Huomiot pakkokeinolakiin ja poliisilakiin ehdotettavista muutoksista

Kannatamme esitettyjä muutoksia.

5. Huomiot oikeudenkäymiskaareen ja esitutkintalakiin ehdotettavista muutoksista

Kannatamme esitettyä mahdollisuutta käyttää tuomioistuimessa todisteena asianomistajan kuulustelusta esitutkinnassa tehtyä ääni- ja kuvatalennetta myös ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön kohdalla.

6. Huomiot ihmiskauppadirektiivin muutosdirektiivin säännöksistä, joiden ei mietinnössä katsota edellyttävän lainsäädäntömuutoksia

a) 11 artikla

b) muut muutosdirektiivin säännökset

a) 11 artikla

Ihmiskaupan uhrin muodollinen tunnistaminen

Kuten mietinnön s. 53 todetaan, edellyttää ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaaksi ottaminen ja täten myös hänen muodollinen tunnistamisensa ihmiskaupan uhriksi sen lisäksi, että "olosuhteiden perusteella arvioidaan, että kyseessä voi olla ihmiskaupan uhri" myös sen, että tämä "on auttamistoimien tarpeessa". Yleisimpiä auttamisjärjestelmän kielteisen päätöksen syitä on auttamisjärjestelmän vuoden 2024 vuosikatsauksen sekä vuoden 2025 puolivuosisikatsauksen mukaan juuri se, ettei uhrin arvioida olevan laissa mainittujen auttamistoimien tarpeessa. Koska auttamisjärjestelmän asiakkaaksi ottamispäätös on siis samalla "muodollinen tunnistaminen" ihmiskaupan uhriksi, ei uhri täten tule muodollisesti tunnistetuksi, vaikka tämä olisi jopa todistetusti joutunut ihmiskaupan uhriksi, mikäli tällä ei arvioida olevan auttamistoimien tarvetta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useissa ratkaisuisaan (esim. Chowdury and Others v. Greece, T.V. v. Spain ja L.E. v. Greece) korostanut ihmiskaupan uhrin tunnistamisvelvollisuutta. Tunnistetuksi tulemista pidetään siis yhtenä uhrin oikeuksista. Myös ihmiskauppadirektiivissä puhutaan eritellen "tunnistetuista" ja "oletetuista" uhreista, ja Suomen tulisi myös direktiivin 19a artiklan mukaisessa raportoinnissaan pystyä määrittelemään, onko tilastoihin sisällytetty muodollisesti tunnistetut vai oletetut uhrit. "Muodollisesti tunnistettu uhri" on tässä merkityksessä sellainen uhri, joka on tunnistettu ihmiskaupan uhriksi kansallisesti määritellyn prosessin kautta. Suomessa tämä kansallinen prosessi on auttamisjärjestelmään asiakkaaksi ottamispäätös. On näin ollen direktiivin Suomelle luomien velvollisuuksien kannalta ongelmallista, että uhrin muodollinen tunnistaminen ei ole mahdollista, mikäli uhrilla ei juuri sillä hetkellä todeta auttamistoimien tarvetta.

Tavoittamis-, tunnistamis- ja auttamistyö yhteistyössä järjestöjen kanssa

Rikosuhripäivystys haluaa myös painottaa, että muutosdirektiivi luo valtiolle velvollisuuden edesauttaa uhrien varhaista tavoittamista ja tunnistamista sekä auttaa tunnistettuja ja oletettuja uhreja yhteistyössä alan tukijärjestöjen kanssa, minkä voidaan katsoa viittaavan nimenomaan ihmiskaupan uhrien tavoittamiseen, tunnistamiseen ja auttamiseen erikoistuneisiin järjestöihin. Lisäksi, kuten muistion s. 52 todetaan, on muutosdirektiivin johdanto-osan kappaleen 18 mukaisesti jäsenvaltioiden lisäksi varmistettava, että "uhrit saavat apua riippumatta heidän kansallisuudestaan,

kansalaisuudettomuudestaan, kansalaisuudestaan, asuinpaikastaan tai oleskeluasemastaan taikka heihin kohdistuneen hyväksikäytön muodosta”, minkä voi katsoa koskevan myös järjestöjä, joiden kanssa tavoittamis-, tunnistamis- ja auttamistyötä tehdään.

RIKU huomauttaa järjestöjen roolin merkittävydestä sekä uhrien varhaisessa tavoittamisessa, (esi)tunnistamisessa että auttamisessa ja heidän ohjaamisessaan esitutkintaviranomaisille sekä auttamisjärjestelmän tai muiden julkispalveluiden piiriin, mutta myös pitkäaikaisessa tukityössä, joka mahdollistaa esim. uhrin toimimisen rikosprosessissa. RIKUn ihmiskaupan uhrien erityistukipalvelu tavoittaa sellaisia ihmiskaupan uhreja, jotka eivät ole vielä viranomaispalveluiden tiedossa ja auttaa vuosittain useita kymmeniä asiakkaita esimerkiksi tutkintapyyntöjen tekemisessä poliisille. Usea tuomioonkin johtanut tapaus on tullut ilmi tällä tavalla.

Myös työryhmämietinnössä mainitussa Uhripoliittinen toimenpideohjelma -hankkeen rahoitustyöryhmän raportissa poliisihallitus korostaa lausunnossaan järjestöjen kuten RIKUn merkitystä paitsi viranomaistenkin tehokkaamman työskentelyn mahdollistavien ja rikosvastuun toteutumista edistävien tukipalveluiden tarjoajana myös piilorikollisuuden paljastamisen edistämiseksi. Syyttäjälaitos taas toteaa lausunnossaan, että ulkomailla asuvien asianomistajien henkilökohtaistakuulemista laajassa ihmiskauppaoikeudenkäynnissä ”olisi tuskin tässä tapauksessa ollut mahdollista järjestää” ilman Rikosuhripäivystyksen työtä.

Toisaalta ilman konkreettisia toimenpiteitä näiden palveluiden riittäväksi resursoinniksi, ei RIKU välttämättä voi tulevaisuudessa tarvittavissa määrin hoitaa edellä mainittuja tehtäviä. Jo aiemmin toteamamme mukaisesti nykyinen ihmiskaupan uhrien auttamiseen erikoistuneiden järjestöjen rahoitus on riittämätöntä, eikä sille ole olemassa pysyvää rahoitusmekanismia, mikä tekee järjestöjen riittävän (valtakunnallisen) ja laadukkaan palvelutason sekä työn edellyttämän erityisasiantuntemuksen ylläpitämisen erittäin haasteelliseksi. Myös GRETA on muistion s. 53 mukaisesti kehottanut Suomea järjestöjen riittävään rahoittamiseen.

Rikosuhripäivystys pitää siksi tarpeellisenä luoda sellainen pysyvä rahoitusmekanismi, joka mahdollistaa artikkelin 11 mukaisen työn myös järjestöjen osalta. Koska direktiivin sekä EN:n yleissopimus velvoittavat valtiota myös osallistamaan uhreja auttavat järjestöt ihmiskauppaa ja sen uhreja koskevaan lainsäädäntötyöhön ja toiminnan kehittämiseen, tulee rahoituksen olla riittävä myös näiden tehtävien kattamiseen.

Tarkoituksenmukainen ja turvallinen majoitus

Rikosuhripäivystyksen asiakastyössä on ollut todettavissa kuten työryhmämuistiossakin (s. 62–64) selvästi todetaan, että ihmiskaupan uhreille taattavan tarkoituksenmukaisen majoituksen riittämättömyys on Suomessa ongelma. Korostamme tarvetta ryhtyä toimenpiteisiin tällaisten majoitusvaihtoehtojen saatavuuden takaamiseksi direktiivin sekä GRETA:n suositusten mukaisesti.

RIKU on eri mieltä siitä, ettei turvallista ja tarkoituksenmukaista majoitusta koskeva direktiivimuutos aiheuta tarvetta lainsäädäntömuutoksille. Vähintään tarve on lisätä vastaanottolain auttamistoimia koskevaan 38 a §:n 1 momentin 2 kohtaan sana "tarkoituksenmukainen", jolloin auttamisjärjestelmän lisäksi myös turvallisen ja tarkoituksenmukaisen majoituksen järjestämisvastuussa oleville hyvinvointialueille olisi järjestämistilanteessa selvää, että heillä on velvollisuus arvioida majoitusta järjestettäessä sen turvallisuuden lisäksi myös majoitusvaihtoehdon tarkoituksenmukaisuutta juuri ihmiskaupan uhrille.

b) muut muutosdirektiivin säännökset

8 artikla

Ihmiskauppadirektiivin uhrin syyttämättä jättämistä tai tälle määrättyjen seuraamusten soveltamatta jättämistä koskevan 8 artiklan soveltamisalaa on muutosdirektiivillä laajennettu koskemaan myös muuta laitonta toimintaa kuin rikollista toimintaa. Rikosuhripäivystyksen asiakastyössä on ollut selvästi havaittavissa, että ihmiskaupan uhrin rankaisemattomuusperiaate tunnetaan erittäin heikosti sekä viranomaisten että myös uhreja avustavien asianajajien ja luvan saaneiden oikeusavustajien keskuudessa, mikä on käsityksemme mukaan erittäin ongelmallista uhrin oikeusturvan kannalta, etenkin ottaen huomioon sen merkittävän vaikutuksen uhrin oikeusasemaan.

Jo aiemmin mainitun mukaisesti rankaisemattomuusperiaatteen heikko tunnettuus on ongelma myös ihmiskaupan ilmitulon kannalta uhrien pelätessä heille koituvia seuraamuksia pakotettuina tekemistään rikoksista tai muista laittomista teoista. Myös työryhmämuistion sivuilla 43–47 todetaan useita haasteita rankaisemattomuusperiaatteen soveltamisen kannalta, mutta päädytään kuitenkin siihen, ettei artikla edellytä lainsäädäntömuutoksia, osittain sillä perusteella, että direktiivi viittaa automaation sijaan mahdollisuuteen jättää uhri seuraamuksetta. Kuitenkin myös muistiossa siteeratussa Hannosen ja Kainulaisen selvityksessä todetaan EIT:n esim. tapauksen V.C.L. ja A.N. v. Yhdistynyt kuningaskunta kohdalla todenneen ihmiskaupan uhrien syyttämisen olleen ristiriidassa uhrien suojeluvollisuuden kanssa jäsenvaltion ollessa tietoinen (tai mikäli sen olisi pitänyt olla tietoinen) tästä uhriasemasta. Rikosuhripäivystys pitää työryhmän lailla tärkeänä rankaisemattomuusperiaatetta koskevaa koulutusta, mutta pitää sitä toimenpiteenä riittämättömänä periaatteen soveltamisen varmistamiseksi.

9 artikla

Rikosuhripäivystyksellä ei ole lausuttavaa 9 artiklaan muutosdirektiivillä sisällytetyistä muutoksista, mutta toteaa (s. 49) ihmiskauppatapausten keskittämistä erikoistuneille tutkijoille ja syyttäjille, että tämä toteutuu tällä hetkellä Suomessa epätasaisesti erikoistuneiden yksiköiden ollessa pääosin keskittyneitä Etelä-Suomen alueelle, mitä voi pitää ongelmallisena mm. siltä kannalta, että artiklassa 11 todetaan uhrin oikeus saada apua (ml. tulla tunnistetuksi) asuinpaikasta riippumatta.

17 artikla

Artiklaan 17 tehty muutos liittyy suositukseen perustaa uhrirahasto tai vastaava mekanismi ihmiskaupan uhrien korvauksia varten, eikä lisäys työryhmän kannan mukaan edellytä lainsäädäntömuutoksia myöskään GRETA:n suositusten perusteella. GRETA on "kehottanut Suomen viranomaisia muun muassa varmistamaan, että oikeusprosessit, joissa vaaditaan vahingonkorvausta rikoksentehtäjältä, kestävät kohtuullisesti, ja tarkastamaan valtion korvausten saamisen edellytykset" (s. 69).

Rikosuhripäivystyksen näkemyksen mukaan uhrien korvausten saantiin liittyy etenkin GRETA:n mainitsemien pitkien oikeusprosessien johdosta vakavia oikeusturvaongelmia, jotka edellyttävät myös lainsäädäntötoimia. Usea RIKUn asiakas on pitkittyneen esitutinnan (tai joissain tapauksissa syyteharkinnan) vuoksi menettänyt mahdollisuutensa vaatia tekijältä oikeudenkäynnissä korvauksia rikosten syyteoikeuden vanhennettua sen aikana. Kyse on tällöin voinut olla kymmenien tai jopa satojen tuhansien eurojen korvausvaatimuksista.

Viivästyshyvityslain (362/2009) asianomistajaa koskevaa 5 §:n 1 momentin 3 kohtaa sovelletaan jo nyt EIT:n oikeuskäytäntöön perustuvan KKO:n tulkinnan johdosta sanamuotoaan laajemmin myös ennen tuomioistuimessa vireilletuloa tapahtuneeseen viivästykseen. Vaikka Valtiokonttori on ilmaissut mahdollisuuden vaatia viivästyshyvityslakiin verrattavaa korvausta valtion vahingonkorvausvastuuseen perusteella myös asioissa, jotka eivät etene oikeudenkäyntiin saakka, ei tämä ole havaintojemme perusteella edes useimpien uhrien avustajien tiedossa.

Lisäksi uhrin oikeusturvan kannalta on erittäin ongelmallista, että viranomaisen todetusti aiheuttama viive johtaa uhrin kannalta mittavien korvausten vaatimismahdollisuuden menettämiseen. Tästä syystä Rikosuhripäivystys pitää tarpeellisena, että uhrien oikeusturvan turvaamiseksi muutetaan viivästyshyvityslakia siten, että sitä sovelletaan myös tapauksissa, jotka eivät etene tuomioistuinkäsittelyyn saakka. Tämän kaltaisen viivästyshyvityslain muutoksen perusteella uhri saisi hyvitystä rikosprosessin kestossa tapahtuneesta ajallisesta viiveestä. Näkemyksemme mukaan artiklan 17 mukaisen erillisen uhrirahaston perustaminen on tarpeellista, jotta uhri voi saada korvauksen myös siitä taloudellisesta menetyksestä, joka hänelle on aiheutunut siitä, ettei hän ole syyteoikeuden vanhentumisen vuoksi voinut vaatia tekijältä vahingonkorvauksia oikeudenkäynnissä.

19 a artikla

Uuden 19 a artiklan tarkoituksena on myös komission aiemmin mainitun 13.3.2025 pitämän muutosdirektiivin transponointia koskevan esityksen mukaan muuttaa nykytilannetta, jossa

jäsenvaltioiden keräämä data on "vertailukelvotonta", ja velvoittaa valtioita toimittamaan spesifeihin indikaattoreihin perustuvaa tilastotietoa ihmiskaupan vastaisen työn tehostamiseksi ja tietoon perustuvan päätöksenteon mahdollistamiseksi. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että Suomen tulee vuosittain raportoida anonymisoitua uhri- ja tekijädataa eriteltynä mm. direktiivin mukaisten teon tarkoitusten perusteella.

Suomen kannalta tämä on ongelmallista esimerkiksi siksi, että poliisin PATJA-järjestelmässä on eroteltuna vain nimenomaisina teon tarkoituksina RL 25:3:ssa mainitut ihmiskaupan muodot, ja mm. rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttöä, kerjäämistä tai laitonta adoptiota koskevat tiedot tulee direktiivin raportointivelvollisuuden täyttämiseksi tunnistaa tilastoijan toimesta manuaalisesti sekä poliisin että myös syyttäjä- ja tuomioistuinelaitosten tietojärjestelmistä "muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamiseksi" luokitelluista tapauksista, mikä vaatinee runsaasti työtä ja resursseja raportointiin osallistuvien viranomaisien osalta. Lisäksi raportoinnissa on eriteltävä "muodollisesti tunnistetut" ja "oletetut" ihmiskaupan uhrit, mihin liittyy artiklan 11 kohdalla esille tuomamme haasteet. Manuaalista työtä vaatinee lisäksi uuden 3 d §:n mukaiseen käyttörikokseen liittyvä raportointi ottaen huomioon, että osa käyttörikokseen tuomittavista voidaan tuomita seksikaupan kohteena olevan hyväksikäytöstä. Tämä pykälä taas kattaa ihmiskaupan uhrien lisäksi myös parituksen tai törkeän parituksen kohteena olevan henkilön hyväksikäytön, minkä vuoksi ihmiskaupan uhreja koskevat tapaukset tulee myös tämän pykälän kohdalla eritellä tilastointia varten manuaalisesti.

7. Huomiot ehdotusten vaikutuksista

Ei muita huomioita kuin jo yllä toteamamme.

8. Muut huomiot

-

Marttila Pia
Rikosuhripäivystys